

SPREMEMBE SOSEDSKIH ODNOSOV KOT ODZIV NA ZAHTEVE DELOVNEGA ŽIVLJENJA:

Povzetek. *Vdor delovnega življenja v zasebno, družinsko življenje je v raziskovanju pogosto poudarjen problem, manj pa je raziskan vpliv spremenjenih delovnih razmer na življenje lokalnih skupnosti in na sosedске odnose. Te teme se loteva pričujoči članek. Na podlagi manjše kvantitativne raziskave v dveh ljubljanskih soseskah (Fužine in Murgle) avtorica analizira vpliv delovnega statusa in odnosa do dela na občutek pripadnosti skupnosti. Ugotavlja, da bolj kot sam delovni status na navezanost na skupnost in pogostost stikov s sosedi vpliva odnos, ki ga imajo ljudje do dela. Tako posamezniki, ki večji pomen pripisujejo delu, čutijo večjo odtujenost v soseski, manj zaupajo sosedom ipd. Nasprotno pa posamezniki, ki večji pomen v življenju dajejo družini, prijateljem, prostemu času, čutijo manjše nezaupanje in manjšo odtujenost v soseski.*

Ključni pojmi: *sosed, soseska, povezanost, vpliv dela, Fužine, Murgle.*

Uvod

V sodobni družbi pogosto govorimo o spremenjenih odnosih med ljudmi, predvsem v smeri zmanjšane lokalne povezanosti, saj v globalnem prostoru in virtualnih povezavah lokalna in prostorska navezava izgubljata pomen. Razvoj novih tehnologij, večja mobilnost prebivalstva, spremenjen življenjski slog – vse to je s seboj prineslo spremembe v odnosih med ljudmi. Mnogi dejavniki vplivajo na naravo teh odnosov, od socialno-ekonomskih do kulturnih, prostorskih. V raziskavah tako doma kot v tujini so analizirali vlogo različnih dejavnikov na odnose med ljudmi v soseskah (glej npr. Guest in Wierzbicki, 1999; Henning in Lieberg, 1996; Kim in Kaplan, 2004; Lindstrom et al., 2002; Guest, 2000): sociodemografsko strukturo soseske, tj. njeno homogenost ali heterogenost, ekonomsko strukturo, lastniško strukturo, nadalje samo tipologijo soseske (npr. njena gostota poselitve, tip gradnje, obstoj prostorov druženja ipd.), stopnjo fluktuacije oz. migracij v soseski, življenjski slog, etnične sestave ... Pri tem morda ni zanemarljiv tudi pomen sprememb na področju dela, čeprav vlogo slednjega redkeje zasledi-

* Dr. Maša Filipovič Hrast, docentka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

mo v omenjenih analizah. Delo je namreč tesno prepleteno z življenjem skupnosti, in te spremembe vplivajo na skupnosti. Že Tönnies in Durkheim sta na primer tematizirala, kako se je z industrializacijo razvil nov način oblikovanja skupnosti in kako se oblika solidarnosti preoblikuje glede na delitev dela v družbi.

Današnji premiki na trgu delovne sile se odvijajo v smeri fleksibilizacije (glej Ignjatovič, 2002), ki je med drugim vidna tudi v podaljševanju in porazdelitvi delovnega časa in s tem posledično zmanjševanju prostega časa. To seveda vpliva na posameznikovo življenje. Model kompetitivnosti za prosti čas (glej Campbell in Lee, 1992) predpostavlja, da je posameznikov čas omejen, saj ga mora porazdeliti med različne dejavnosti: delo, dom, družino. Lokalne vezi so le ena od dejavnosti, za katere porabljamo svoj prosti čas, njihova številnost in intenzivnost pa je odvisna od našega celotnega skupnega prostega časa. Glede na vedno večjo intenzivnost dela bi lahko predpostavili, da imajo ljudje manj časa za povezovanje v svoji skupnosti. Kot to opišeta Ziebarth in Tigges (2003: 332): »Videti je, da so skupnostne vezi postale žrtev pomanjkanja časa.« Posameznik naj bi tako imel večjo možnost povezovanja v okviru delovnega mesta, po drugi strani pa velika intenzivnost dela ne omogoča vzpostavljanja stikov v lokalnih skupnostih.

486

Vdor delovnega življenja v zasebno, družinsko življenje je v raziskovanju pogosto poudarjen problem (za Slovenijo glej Kanjuro-Mrčela in Černigoj-Sadar, 2006; 2007; Černigoj-Sadar et al., 2007). Manj je raziskan vpliv spremenjenih delovnih razmer na življenje lokalnih skupnosti in na sosedске odnose. V članku nas bo zanimala vloga lokalne skupnosti, soseske in sosedov v življenju ljudi v povezavi z različnimi delovnimi vlogami, ki jih imajo, in njihovim odnosom do dela. Pri tem se seveda zavedamo, da je delo le eden izmed številnih dejavnikov, ki lahko vpliva na te odnose; tako torej opazujemo le en možni dejavnik vpliva na te odnose.

Struktura članka je tako naslednja. Najprej bom predstavila dosedanje ugotovitve o spremembah pomena sosedskih vezi in soseske kot prostora solidarnosti in zaupanja in vpliv dela na te povezave. Hkrati bodo predstavljene tudi spremembe v povezanosti v skupnostih v Sloveniji, ki so zaradi vpliva tranzicije nekoliko specifične. V nadaljevanju se bom posvetila analizi razlik v tipu sosedskih vezi in stopnji medsebojnega zaupanja in sodelovanja glede na delovni status posameznikov in njihov odnos do dela. Z analizo se torej poskuša ugotoviti, kakšen vpliv ima delo na vezi, ki jih ljudje vzpostavljamo v skupnosti.

Lokalne skupnosti in vloga dela

Lokalne skupnosti Grafenauer (2000: 14) definira kot posebno vrsto družbenih skupin (t. i. teritorialne skupine), ki so se izoblikovale v bolj ali

manj sklenjene enote zaradi skupnega življenja ljudi na določenem geografskem prostoru. Lokalna skupnost je prostorsko lahko zelo različnega obsega. Tako lahko govorimo o lokalni skupnosti kot o mestnem predelu, manjšem mestu ali pa vasi. Seveda pa geografska bližina ni edini kriterij, saj kot opozarja Mlinar (1986) nas lahko sama teritorialnost zavede, da se preveč osredotočimo le na normativno in geografsko opredeljen okvir družbenih enot, zanemarimo pa druge dimenzije. Prostor namreč ni le neka geometrijska ali fizikalna danost, ampak pomeni tudi možnost zadovoljevanja potreb skozi različne dobrine, ki jih nudi, hkrati pa ima tudi simbolno vrednost iz katere izhaja navezanost ljudi na ta prostor (Makarovič, 1990). Je opredeliveni element identitete, podlaga ali ovira za zблиževanje v združevanju ljudi in dobrina ali razvojni potencial (Mlinar, 1986: 149), ter tako predstavlja sklop pogojev v katerih poteka družbeni reprodukcijski proces (Gantar, 1985) in ga je torej potrebno opazovati kot družbeni konstrukt, ki je kognitivno posredovan in dojet (Kos, 2002: 17). Da lahko govorimo o lokalnih skupnostih, bi kot skupni imenovalc izpostavili določeno stopnjo institucionalizirane socialne integracije, kot je na primer lokalni časopis, šola ali cerkev (prirejeno po Guest, 2000: 603). Etzioni (1997) pa skupnost povezuje s čustvenimi odnosi in pripadnostjo.

»Skupnost je definirana z dvema značilnostma: prva, mreža čustvenih (angl. affect-laden) odnosov med skupino posameznikov, odnosov, ki se pogosto med seboj križajo in se medsebojno krepijo (...), ter druga, pripadnost skupnim vrednotam, normam in pomenom ter skupni zgodovini in identiteti – na kratko, k določeni kulturi« (Etzioni, 1997: 127).

Skupnost (v zgoraj opisani obliki) naj bi v moderni družbi počasi izginjala, ljudje pa naj bi bili vedno manj povezani med seboj (Gergen, 1991; Bauman, 2000) in vedno manj navezani na prostor (Harvey, 1996), oziroma se pomen prostora intenzivno spreminja v postmoderni družbi (glej npr. Mlinar, 1986; Hočevar, 2000). Tehnološki in ekonomski razvoj, industrializacija in urbanizacija zmanjšujeta relativni pomen prostorske bližine in neposrednega okolja, prostorska bližina pa tako zmeraj manj determinira in pojasnjuje okvire, subjekte in vsebino povezovanja med prebivalci v nekem ožjem ali širšem prostoru (Mlinar, 1986: 154, 174). Gre torej za trend k t. i. osvobojeni skupnosti oz. izgubljeni skupnosti (po Wellman in Leighton, 1979), kjer skupnostne vezi niso (več) pomembne in ne omogočajo solidarnosti. To delno potrjujejo tudi nekatere raziskave, saj kažejo na upad pomena sosedskih vezi. Guest in Wierzbicki (1999) na primer za ZDA ugotavljata, da se je druženje s sosedi v določenem obdobju (med letoma 1974 in 1996) zmanjšalo.

Trendi v načinu sobivanja naj bi bili tako v smeri t. i. ograjenih skupnosti. Te so nasprotno zgornjim definicijam, saj jih ne označuje povezanost ali skupno delovanje. Kot ugotavljajo nekateri avtorji (npr. Atkinson in Flint, 2004), so ograjene skupnosti nov način bivanja in so del širšega konteksta globalnega življenja. Omogočale naj bi hitre in varne povezave med prostori vsakdanjega življenja, tj. med delom, domom in prostočasnimi dejavnostmi. Pri neprestanem gibanju med temi prostori je soseska samo sredstvo, namenjeno temu gibanju, ne omogoča pa vzpostavljanja stikov ali identifikacije. Ograjene skupnosti so torej najbolj viden odziv na spremembe, ki naj bi se zgodile v pozni moderni.

Vendar pa mnogi sodobni pojavi kažejo, da so lokalne skupnosti še vedno lahko prostor mobilizacije in aktivnega sodelovanja (kot npr. pojavi NIMBY; glej Gibson, 2005) in gradnje skupnosti (angl. 'community building') (Gilchrist, 2004; Fraser et al., 2003). So tudi prostor domačnosti, identifikacije (Henning in Lieberg, 1996; Young et al., 2004) ter okolje in akter medsebojne pomoči in izvajanja t. i. skupnostne skrbi (McAulley, 2001; Loughran, 2003). Sosedje imajo torej lahko še vedno pomembno vlogo v življenju ljudi in v lokalnih skupnostih se še vedno razvija zaupanje in sodelovanje med ljudmi.

488

Kakšna je pri tem vloga dela? Delovne izkušnje, v materialnih in ideoloških oblikah, lahko oblikujejo socialna omrežja. »Delo je umeščeno v odnose in strukture, ki so širše od formalnih ekonomskih procesov, saj je umeščeno v skupnosti z njihovimi zgodovinami, geografijami in družbenimi odnosi« (Falk et al., 2003: xv). Na območjih, kjer prevladuje določena industrija ali tip dela, od katere je odvisna večina prebivalcev, se ljudje močneje povežejo v t. i. »delovne skupnosti« (angl. communities of work). Slednje imajo lahko zaradi združevalnega dejavnika, ki ga predstavlja delo, močne medsebojne vezi in predstavljajo socialni kapital. Ta lahko ljudem celo pomaga prebroditi težke čase, npr. v primeru propada industrije, prestrukturiranja ipd. (glej npr. Deseran in Riden, 2003; Crump, 2003; Ziebarth in Trigges, 2003). Delo se torej s te perspektive kaže kot povezovalni dejavnik.

Delo pa je lahko tudi ovira pri vzpostavljanju vezi v skupnosti. Kot predpostavlja že omenjeni model kompetitivnosti za prosti čas (glej Campbell in Lee, 1992), je posameznikov čas omejen in porazdeljen med različne dejavnosti: delo, dom, družino. Lokalne vezi so ena od dejavnosti, ki lahko upadejo zaradi večje porabe časa za druge dejavnosti (kot je delo). Tako naj bi bili po tej teoriji dejavnejši v soseski in imeli več vezi s sosedi posamezniki, ki imajo več prostega časa. To so predvsem tisti zunaj trga delovne sile (starejši, gospodinjje), medtem ko imajo na primer starši z otroki in zaposleni manj časa. Vpliv socialno-ekonomskega položaja ni popolnoma jasen, vendar naj bi imeli tisti z višjim socialno-ekonomskim statusom več časa, ker lahko najamejo druge za gospodinjsko delo ter redkeje delajo na črno za dodatni zaslužek.

Velika intenzivnost dela naj bi tako negativno vpliva na odnose v lokalni skupnosti. Slednja se lahko dodatno poveča npr. zaradi potrebe po izboljšanju materialnega stanja Tako je raziskava v ZDA pokazala, da se v revnem ruralnem okolju, kjer morajo ljudje uporabljati različne strategije za preživetje (dve službi, delo na črno ipd.), s tem izčrpavajo viri lokalne skupnosti. Ljudje namreč nimajo časa in energije za druge stvari kot za lastno preživetje (Ziebarth in Tigges, 2003).

»Dodatni napor, ki jih vlagajo družine (v preživetje, op. p.), puščajo le malo časa in energije za doprinos skupnosti. Prostovoljne dejavnosti so prepuščene redkim, ki tako hitro postanejo preobremenjeni, kar lahko vodi v to, da s temi dejavnostmi prenehajo. Redki posamezniki lahko pomagajo starejšim sosedom ali pa tistim, ki skrbijo zanje. Starši imajo manj časa za vključevanje v dejavnosti šol, ki jih obiskujejo njihovi otroci« (Ziebarth in Tigges, 2003: 334).

Kaže se torej, da je delo v posebnih okoliščinah (kot npr. prevlada določene dejavnosti v nekem lokalnem okolju) lahko povezovalni dejavnik. Po drugi strani pa lahko terja od posameznikov zmanjšanje vključenosti v soseski. Pogosto se mora nižji sloj na račun preživetja odpovedati dodatnemu viru socialnega kapitala. Po drugi strani pa naj bi se tudi višji sloji distancirali od lokalnega življenja v t. i. ograjenih skupnostih, saj naj bi bil njihov »kozmpolitski« način življenja usmerjen k ustvarjanju vezi zunaj lokalnega okolja (Guest in Wierzbicki, 1999). Kakšno je stanje v Sloveniji, analiziram v nadaljevanju.

Povezanost v lokalno skupnost v Sloveniji

V Sloveniji so se v obdobju tranzicije v življenju lokalnih skupnosti zgodile številne spremembe. Slednje so posredno lahko vplivale tudi na odnose med ljudmi v skupnostih, na kratko jih opisujem v nadaljevanju.

Po osamosvojitvi je prišlo do temeljitih sprememb na ravni lokalne samouprave, pri čemer je Slovenija sledila evropskim usmeritvam na tem področju. Slovenska ustava (1991) je pri tem postavila ostro ločnico med državno oblastjo in lokalno samoupravo; v praksi ni bila na občine prenesena nobena državna pristojnost¹ (Grafenauer, 2000). Spremembe po osamosvojitvi pa niso bile nujno pozitivne, predvsem zaradi velike količine in stalnosti

¹ Država namreč zaradi ustavne opredelitve brez soglasja občine nanjo ne more prenesti svojih nalog. Tako je država za izvajanje dekoncentriranih nalog oblikovala upravne enote. Samoupravne skupnosti naj bi izpolnjevale naslednje naloge: osemletno šolanje, zdravstveno varstvo občanov, preskrba z življenjskimi potrebščinami, komunalna opremljenost, poštno storitve, finančne storitve, knjižnica in prostori za upravno dejavnost (Grafenauer, 2000).

sprememb (kot je npr. drobljenje občin). Kot opozarjata Dragoš in Leskošek (2003) na primeru ljubljanske občine, je zaradi preoblikovanja lokalnih skupnosti prišlo do nekaterih negativnih posledic za življenje ljudi v skupnosti ter predvsem na njihovo medsebojno povezovanje. Avtorja ugotavljata, kako je z ukinitvijo krajevnih skupnosti hkrati prišlo do zmanjševanja javnih prostorov druženja v lokalnih skupnostih. To je vplivalo na zmanjševanje socialnega kapitala teh skupnosti in tako tudi znižalo kakovost življenja v njih. Posledice razpada skupnosti se kažejo v slabši obveščenosti, manjšanju skupnostnih dejavnosti, manjšanju vpliva ljudi na dogajanje v skupnosti.

»Skupna zgodba vseh bivših krajevnih skupnosti brez izjeme je izguba prostorov, ki ima dolgoročne in negativne posledice za razvoj skupnosti in participacijo ljudi (...)« (Dragoš in Leskošek, 2003: 48).

Mandič in Hlebec (2005) podobno opozarjata, da spremembe v Sloveniji po tranziciji niso bile naklonjene vzpostavitvi skupnostnih omrežij kot specifični kolektivni obliki odgovora na težave. Lokalna participacija se je torej le slabo razvila, kar avtorici delno pripisujeta tudi manjši spodbudi s strani politike.

Podobno kažejo negativne trende analize sosedskih omrežij pri nas. Delež sosedov v opornem omrežju se je namreč zmanjšal, v primerjavi z obdobjem med letoma 1987 in 2002/2005. Hkrati se je zmanjšalo tudi zaupanje v ljudi v soseski, v njihovo pripravljenost pomagati in v njihovo poštenost (glej Filipović et al., 2005; Filipović, 2007; Mandič in Hlebec, 2005). To se navezuje na kulturo nezaupanja, ki izhaja iz polpretekle zgodovine. Kot opisujeta na primer Flap in Volker (2003) za Vzhodno Nemčijo, so se v preteklem režimu v veliki meri vzpostavljale t. i. instrumentalne vezi, medtem ko so se ljudje zaradi velikega nezaupanja obrnili predvsem na svoje najbližje – družino, prijatelje, sosede. Slednji pa so z demokratizacijo morda postali manj pomembni, zaradi česar je prišlo do razpada lokalnih mrež. Pri nas na primer Šadl (2005) opozarja na »beg« v zasebnost, ki ga je bilo zaznati na področju emocionalne opore, kar povezuje z družbenimi in kulturnimi spremembami (predtrazijsko in trazijsko obdobje kot kolektivna kulturna travma). Tako naj bi razmere pred osamosvojitvijo stimulirale kolektivne odzive na spremembe, saj je »skupna situacija ljudi usmerjala k izmenjavi pogledov in izkušenj onkraj najožjega družbenega kroga«, umiritvi razmer po osamosvojitvi ter novim kapitalističnim oz. materialističnim razmeram pa je sledilo tudi manjše zaupanje med ljudmi in obrat v intimo (Šadl, 2005: 230–232).

Trendi v Sloveniji za povezovanje v lokalnih skupnostih so torej razmeroma negativni. Deloma je morda na to – poleg sprememb lokalne organiziranosti – vplivala tudi večja intenzivnost dela. Razmere na slovenskem trgu de-

lovne sile so se namreč v obdobju po osamosvojitvi zelo spremenile, in sicer iz relativne polne zaposlenosti v sistem tržnega gospodarstva, ki je pomenil prehod delovno aktivnih iz kmetijstva in industrije v storitvene dejavnosti, pa tudi povečanje števila brezposelnih, zmanjšanje delovno aktivnega prebivalstva (predčasno upokojevanje, predvsem starejših presežnih delavcev) (Ignjatovič, 2002: 177–182). Raziskave so pokazale tudi izredno naravnost slovenskih organizacij v povečanje učinkovitosti delovne sile in njeno izrabo, med drugim tudi s pomočjo fleksibilnega dela ter povečanje intenzivnosti dela, npr. povečano nadurno delo, delo ob vikendih in izmenah (Ignjatovič, 2002: 182–184). Te spremembe so negativne za povezovanje v skupnosti, saj pomenijo zmanjševanje časa, ki ga imajo ljudje na voljo. »Časovna prisila in storilnostni pritisk, ki ju uveljavlja, dodatno privatizirata posameznike in njihove družine, prisilita jih, da izključijo manj pomembno, da opustijo svoje (emocionalne) vezi s sosedi, sodelavci« (Šadl, 2005: 233).

Vpliv dela in različnih delovnih vlog na povezovanje na lokalni ravni analiziram v nadaljevanju, pred tem pa predstavim kategorialni in metodološki aparat.

Občutek pripadnosti skupnosti – merjenje in vplivi

Ker bomo v članku opazovali odnose v skupnosti, v tem delu na kratko predstavim, kako je slednje običajno obravnavano in analizirano.

V dvajsetih letih prejšnjega stoletja sta bila pomembna vpliv čikaške šole in proučevanja mestnega načina bivanja, pri čemer je pogosto poudarek tudi na zmanjševanju vezi (Hart, 2001). Kasneje so bolj poudarili kontinuiteta skupnosti tudi v modernem načinu življenja. Delanty (2003) na primer razlikuje štiri pristope k skupnosti:

1. skupnost se povezuje z marginaliziranimi lokalnimi skupnostmi, kjer je potrebna pomoč za revitalizacijo (community regeneration projects ...);
2. pristop, značilen za kulturne sociologe in antropologe – skupnost kot iskanje pripadnosti, poudarek na identiteti;
3. skupnost z vidika politične zavesti, kolektivne akcije;
4. skupnost v okviru nadnacionalnih gibanj, internetnih skupnosti.

Poleg skupnosti kot širšega in, kot kažejo zgornji opisi, raznolikega koncepta je v psihologiji pomemben koncept občutek skupnosti. Vplivna avtorja na tem področju sta McMillan in Chavis. Slednja sta natančno definirala koncept občutek skupnosti (sense of community) (McMillan in Chavis, 1986), ki ga je desetletje kasneje dopolnil in nekoliko spremenil McMillan (1996). Občutek skupnosti je po njuni definiciji prvotno zaobjemal štiri elemente, in sicer (1) članstvo, (2) vpliv, (3) integracijo in izpolnjevanje potreb ter (4) emocionalno povezavo. Občutek skupnosti je nato McMillan (1996:

315) definiriral kot »povezovalni duh, občutek, da obstaja struktura avtoritete, ki ji lahko zaupamo, zavest o izmenjavi in vzajemni koristi, ter skupnostni duh, ki izhaja iz deljenih izkušenj, ki se ohranijo v umetnosti«.

V sodobnih raziskavah avtorji skupnost in odnose v njej precej različno operacionalizirajo. Običajno pa vključujejo naslednje dimenzije: (1) navezanost na kraj, (2) skupnostna identiteta in (3) socialna interakcija (interakcije med sosedi, razvoj prijateljskih vezi) (glej npr. Kim in Kaplan, 2004). V literaturi pa poleg omenjenih dimenzij lahko zasledimo še socialni, neformalni nadzor (Samson in drugi, 1997). Te dimenzije bomo analizirali tudi v tem članku.

Kaj vpliva na odnose v skupnosti? Raziskave kažejo pomemben vpliv tako socialno-demografskih spremenljivk kot tudi nekaterih zunanjih dejavnikov, kot so na primer značilnosti soseske. Cambell in Lee (1992) sta ugotovila, da glede povezanosti v soseskah povezavo med socialno-demografskimi spremenljivkami in značilnostmi sosedskega omrežja najbolje pojasnjuje model socialne integracije, ki predpostavlja, da imajo nekateri zaradi svojih vlog močnejše vezi v soseski, pa tudi na splošno so boljše integrirani v družbo. To so npr. starši, ženske, mlajši, tisti z višjim socialno-ekonomskim statusom. Hkrati naj bi starejši zaradi več prostega časa imeli intenzivnejše vezi s sosedi. Tisti z nižjim družbeno-ekonomskim položajem pa tvorijo sicer manjša, vendar trdnejša, trajnejša sosedstva omrežja, predvsem zaradi manjših možnosti izbire drugih vezi (zaradi časovnih, finančnih ali fizičnih omejitev).

Za vpliv dela in delovnega statusa je težko izpeljati jasne predpostavke, saj slednje niso bile pogosto analizirane v raziskavah o sosedskih odnosih in pripadnosti skupnosti. Henning in Lieberg (1996) sta ugotovila, da med »belimi in modrimi ovratniki« v številu sosedov v omrežju ni večjih razlik. T. i. beli ovratniki imajo nekoliko več t. i. šibkih vezi s sosedi (kot je prepoznavanje, pozdravljanje), »modri ovratniki« pa imajo več stikov s sosedi, kar pomeni, da so njihova omrežja tesneje povezana, torej so bolj vpeti v lokalno skupnost. Iz tega bi torej lahko sklepali, da imajo zaposleni z nižjo izobrazbo večje zaupanje v sosede in tesnejše stike z njimi, torej močnejši občutek skupnosti kot zaposleni z višjo izobrazbo (in višjim dohodkom). Pri nevpetih v trg dela (predvsem upokojevcih) bi podobno pričakovali, da so z lokalno skupnostjo bolj povezani.

Metodologija

Vir podatkov je raziskava dveh ljubljanskih sosesk – Fužine in Murgle.² Vzorčenje je bilo kvotno, in sicer glede na spol, starost ter prostor (prostorska delitev območij znotraj soseske ter v primeru Fužin tudi nadstropij).

² Članek uporablja podatke iz projekta »Dejavniki razvoja kohezivnosti in sodelovanja v soseskah«, ki ga je v celoti financirala Agencija za raziskovalno dejavnost RS (šifra projekta Z5-9451).

Anketiranih je bilo 338 oseb (za osnovne podatke o vzorcu glej Tabelo 1). Anketa ni reprezentativna, ampak eksplorativna, saj z njo poskušamo identificirati nekatere povezave in pomene.

Poleg kvantitativne metodologije je bila v raziskavi uporabljena tudi kvalitativna metodologija, in sicer so bili v obeh soseskah izvedeni polstrukturirani intervjuji s prebivalci. Vseh opravljenih intervjujev je bilo 29 (od tega 16 v Fužinah in 13 v Murglah). Starost intervjuvancev se je gibala med 19 (najmlajši intervjuvanec) in 79 let (najstarejši intervjuvanec). Intervjuvanih je bilo 12 moških in 17 žensk. Intervjuje bom analizirala z vidika omembe dela kot zaviralnega ali pozitivnega dejavnika za druženje v soseski.

Sledi podrobnejši opis obeh sosesk ter samega vzorca. Soseski sta namreč zelo različni. Murgle so stanovanjska soseska v četrtni skupnosti Trnovo v Ljubljani in ležijo blizu mestnega središča. Celotno naselje je organizirano v stanovanjske kareje z obodnimi cestami na treh straneh, pri čemer do posameznih hiš vodijo le stanovanjske poti. Osnovni tip gradnje je pritlična vrstna oz. atrijska hiša. Gradnja je potekala v treh glavnih fazah med letoma 1965 in 1988. Soseska je mirna, z veliko zelenja in možnostmi za rekreacijo. Vsa glavna infrastruktura je v soseski ali njeni neposredni bližini (Trnovo). Ljubljanska soseska Nove Fužine pa se nahaja v četrtni skupnosti Moste. Od središča mesta Ljubljane je oddaljena približno tri do štiri kilometre. Četrtna skupnost Moste je po površini najmanjša četrtna skupnost v Ljubljani, obenem pa po številu prebivalcev sodi, predvsem na račun gosto poseljene stanovanjske soseske Fužine, med največje. Prevladuje relativno visoka pozidava – bloki s tremi do dvanajstimi nadstropji. Ima dobro razvito infrastrukturo (v naselju so knjižnica, pošta, trgovine, kavarne) ter je z mestnimi avtobusi dobro povezana s centrom.

Anketa nam omogoča podrobno analizo naslednjih razsežnosti skupnostnega življenja:

- socialne interakcije – stikov s sosedi (pogovor s sosedi, obiskovanje, manjša občasna pomoč),
- navezanosti na sosesko in zaupanje,
- socialni nadzor v soseski.

Te razsežnosti bomo opazovali glede na delovni status posameznikov in njihov odnos do dela ter ugotavljali, koliko slednja vplivata na sosedske odnose. Na podlagi factorske analize sem preverila obstoj posameznih dimenzij odnosov v skupnosti (na podlagi standardiziranih 14 vprašanj – glej priložo). Analize so pokazale tri faktorje, ki razložijo 49 % variance. Ti faktorji so:

1. *Stiki s sosedi*. Ta faktor združuje vprašanja o tem, kako pogosto imajo posamezniki stike s sosedi (kot so pogovor, posojanje stvari, obiskovanje).
2. *Socialni nadzor* v soseski. Ta faktor opisuje verjetnost ukrepanja s strani sosedov v različnih situacijah (kot so prodaja droge v soseski, napad, otroci, ki rišejo po stenah).

Preglednica 1: Značilnosti vzorca

	Soseska		Skupaj
	Fužine	Murgle	
Spol			
Ženski (n = 175)	50,6 %	53,5 %	51,9 %
Moški (n = 162)	49,4 %	46,5 %	48,1 %
Izobrazba			
Osnovna šola ali manj (n = 26)	13,6 %	,6 %	7,5 %
2-3-letna strokovna srednja šola (n = 44)	23,2 %	1,9 %	13,1 %
4-letna srednja šola (n = 111)	35,0 %	31,0 %	33,1 %
Višja, visoka šola, fakulteta ali več (n = 154)	27,7 %	66,5 %	46,0 %
Dohodek			
Brez dohodka (n = 38)	9,2 %	14,9 %	11,8 %
Do 300 evrov (n = 23)	9,8 %	4,1 %	7,1 %
Od 301 do 600 evrov (n = 66)	32,8 %	6,1 %	20,5 %
Od 601 do 900 evrov (n = 66)	25,9 %	14,2 %	20,5 %
Od 901 do 1200 evrov (n = 60)	11,5 %	27,0 %	18,6 %
Od 1201 do 1800 evrov (n = 51)	9,8 %	23,0 %	15,8 %
Več kot 1801 evrov (n = 18)	1,1 %	10,8 %	5,6 %
Tip gospodinjstva			
Enočlansko (n = 23)	7,9 %	5,7 %	6,8 %
Par z otroki (n = 122)	35,6 %	37,1 %	36,3 %
Enostarševsko gosp. (n = 13)	2,8 %	5,0 %	3,9 %
Par brez otrok (n = 78)	21,5 %	25,2 %	23,2 %
Drugo (n = 100)	32,2 %	27,0 %	29,8 %
Etnična pripradnost			
Slovenec (n = 278)	68,5 %	97,5 %	82,2 %
Drugo (n = 60)	31,5 %	2,5 %	17,8 %
Lastništvo			
Najemnik v občinskem stanovanju, stanovanju javnega stanovanjskega sklada (n = 12)	6,7 %	,0 %	3,6 %
Najemnik v zasebnem (profitnem) najemnem stanovanju (n = 33)	16,3 %	2,5 %	9,8 %
Lastnik ali solastnik (n = 232)	62,9 %	75,5 %	68,8 %
V stanovanju sorodnikov, ne plačuje najemnine (n = 56)	13,5 %	20,1 %	16,6 %
Drugo (n = 4)	,6 %	1,9 %	1,2 %
Delovni status			
Polno zaposlen (n = 160)	50,3 %	44,7 %	47,6 %
Zaposlen za skrajšan delovni čas (n = 9)	5,1 %	,0 %	2,7 %
Brezposeln (n = 10)	4,5 %	1,3 %	3,0 %
Upokojen (n = 100)	26,0 %	34,0 %	29,8 %
Študent, dijak (n = 51)	13,6 %	17,0 %	15,2 %
Drugo (n = 5)	,6 %	3,1 %	1,8 %
Skupaj (n)	178	159	337
	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Opomba: Pri delovnem statusu kategorija drugo vključuje gospodinje in pomagajoče družinske člane.

3. *Odtujenost*. Ta faktor vključuje vprašanja o zaupanju v sosede, navezanosti na sosese, zadovoljstvu s sosedi ter prijateljstvu s sosedi.³

Preglednica 2: Faktorska analiza

Faktor	1	2	3
Obiskovanje s sosedi	,830		
Pogovor o osebnih stvareh	,704		
Sposoja manjših stvari (orodja in podobno)	,589		
Pogovor s sosedi	,534		
Pogovor o problemih v soseski	,417		
Nekoga, ki prodaja droge		,822	
Otroke, ki pišejo po stenah		,700	
Da je nekdo napaden		,613	
Čutim, da me ljudje v naši soseski sprejemajo.			-,757
Večina ljudi v naši soseski ti je pripravljena pomagati, če pomoč potrebuješ.			-,711
Kako zadovoljni ste z odnosi s sosedi?			-,628
V kolikšni meri lahko zaupate sosedom?			-,489
Med ljudmi iz soseske imam veliko dobrih prijateljev.			-,429
Ali se čutite navezani na soseseko?			-,364
Extraction Sums of Squared Loadings (Total)	4,822	1,327	,730
Rotation Sums of Squared Loadings(a)	3,643	2,471	3,839
% of Variance	34,441	9,476	5,217

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

A Rotation converged in 10 iterations.

Vpliv dela in odnosa do dela na odnose v soseskah

V članku nas zanima vpliv dela in odnosa do dela, kar bomo preverili z regresijsko analizo. Odvisne spremenljivke so trije faktorji, ki opisujejo odnose v soseski, t. j. stiki s sosedi, socialni nadzor in odtujenost. Neodvisne spremenljivke in predpostavke o njihovem vplivu na odnose v skupnosti so na podlagi literature naslednje (glej Cambell in Lee, 1992; Guest in Wierzbicki, 1999; Henning in Lieberg, 1996; Dekker, 2007):

- delovni status (polno zaposleni vs. ostali) – polno zaposleni naj bi imeli manj časa za delovanje v soseski, hkrati pa naj bi zaradi širših omrežij imeli manjšo potrebo po tem, zaradi česar je predviden negativen vpliv na posamezne faktorje;

³ Vsa vprašanja so negativno povezana s faktorjem, zaradi česar smo faktor imenovali odtujenost kot nasprotje navezanosti in zaupanja med sosedi, ki ga merijo vprašanja.

- spol – pričakujemo, da so ženske zaradi svoje vloge v domu bolj vpete v skupnost;
- starost – zaradi fizičnih in drugih omejitev, pa tudi zaradi več prostega časa naj bi bili starejši v svojih odnosih bolj usmerjeni na lokalno skupnost;
- dohodek – tisti z nižjim dohodkom naj bi bili zaradi omejenih virov bolj povezani s sosedi;
- tip gospodinjstva (ali imajo otroke ali ne) – zaradi združevalne vloge otrok naj bi bili starši z otroki bolj vpeti v sosesko;
- izobrazba – vpliv naj bi bil podoben kot pri dohodku;
- lastništvo – lastniki naj bi bili zaradi svoje večje investicije in predvidoma manjše mobilnosti bolj vpeti v skupnost;
- dolžina bivanja – z daljšim bivanjem v soseski se vzpostavljajo v njej trdnjša omrežja in večjo navezanost;
- etnična pripadnost – tu ne moremo predvideti, kakšen bo vpliv, saj tuje raziskave ne kažejo jasne slike o vplivu etnične pripadnosti.

V model sem poleg omenjenih neodvisnih spremenljivk dodatno vključila še vpliv odnosa ljudi do različnih stvari v življenju, in sicer vprašanja o pomenu, ki ga ljudje pripisujejo naslednjim življenjskim domenam: delo, družina, prijatelji in znanci, prosti čas, politika, vera.⁴

Pri tem se zavedam, da sta si soseski v osnovi zelo različni, kar pomeni, da lahko pričakujemo zelo različno skupnostno vpetost. Ker pa nas v pričujočem prispevku zanima predvsem vpliv dela in torej v ospredju niso druge razlike (kulturne, socialno-ekonomske, prostorske, ki se zagotovo v veliki meri razlikujejo v obeh soseskah), bomo analizo opravili na celotnem vzorcu, pri čemer bomo nadzorovali te ostale vplive tako, da bodo vključeni v model kot kontrolne spremenljivke. Pri vsakem posameznem dejavniku sem tako najprej v model vključila osnovne socialno-demografske značilnosti ter sosesko (saj je ta spremenljivka zaradi izrazite razlike med obema opazovanima soseskama zelo pomembna, kar se izrazi tudi v njenem statistično signifikantnem vplivu v vseh modelih), nato pa še odnos do posameznih stvari v življenju.

Regresijski modeli kažejo velike razlike med posameznimi faktorji občutka skupnosti, in sicer v tem, katere spremenljivke najboljše pojasnijo razlike med ljudmi ter v kolikšni meri (delež pojasnjene variance).

Faktor »stiki s sosedi« socialno-demografske spremenljivke pojasni le v manjši meri (pojasnjene je samo 8 % variance). Med njimi so statistično značilni delovni status, navzočnost otrok v gospodinjstvu, dohodek ter dolžina bivanja. Ljudje, ki dalj časa bivajo v soseski, imajo nižji dohodek ali pa imajo neslovensko etnično pripadnost, imajo intenzivnejše stike s sosedi, medtem ko navzočnost otrok v gospodinjstvu zmanjša stike. Zanimiv in morda neko-

⁴ Merjeno na lestvici od 1 (sploh ni pomembno) do 4 (zelo je pomembno).

liko nepričakovan pa je vpliv zaposlitve: *posamezniki s polnim delovnim časom imajo intenzivnejše stike s sosedi* kot preostali (t. j. tisti s polovičnim delovnim časom, upokojenici, gospodinje in študenti). Ko v model dodamo odnos do različnih stvari v življenju, se njegova pojasnjevalna vrednost izrazito poveča. Največji vpliv med vključenimi spremenljivkami ima odnos do dela. Njegov vpliv je negativen, kar pomeni, da *imajo ljudje, ki jim je delo bolj pomembno v življenju, manj stikov s sosedi*.

Vrednote in prednosti v življenju torej precej bolj vplivajo na intenzivnost stikov s sosedi kot pa na primer socialno-demografske značilnosti. Pri tem je pričakovani rezultat negativen vpliv dela (v smislu pripisovanja velikega pomena dela v svojem življenju). Tisti, ki bolje vrednotijo delo, torej manj časa posvečajo drugim dejavnostim, tudi stikom s sosedi. Nepričakovano pa je, da imajo bolj intenzivne stike s sosedi tisti, ki so zaposleni s polnim delovnim časom. Med tistimi, ki niso zaposleni, prevladujejo upokojenici, tako da je v tem primeru morda ta skupina bolj izolirana in ima manj stikov s sosedi – starejši so bolj orientirani le na družinska omrežja (glej Hlebec, 2003), predvsem pa tudi bolj izolirani v mestnih okoljih (glej Klinenberg, 2001).

Preglednica 3: Regresijski modeli

Faktor	Stiki s sosedi		Socialni nadzor		Odtujenost in nezaupanje	
	1	2	1	2	1	2
Model	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta
(Konstanta)						
Polno zaposlen	0,184**	0,22**	0,045	0,065	-0,155**	-0,166**
Gospodinjstvo z otroki	-0,141*	-0,13*	0,026	0,021	0,106	0,108
Moški	-0,081	-0,087	0,021	0,001	0,02	0,037
Starost	0,026	0,011	-0,09	-0,121	-0,053	-0,074
Visoka izobrazba	0,077	0,091	0,009	-0,011	-0,047	-0,054
Visok dohodek	-0,148*	-0,143*	-0,092	-0,077	0,182**	0,173**
Lastnik	0,109	0,096	0,004	0,013	-0,135*	-0,115
Dolžina bivanja	0,193**	0,218**	0,023	0,024	-0,155**	-0,141**
Slovenec	-0,115	-0,143**	-0,028	-0,043	0,023	0,061
Soseska Fužine	-0,186**	-0,169**	-0,572**	-0,56**	0,346**	0,332**
Delo		-0,225**		-0,097		0,186**
Družina		0,144**		0,076		-0,186**
Prijatelji in znanci		0,214**		0,063		-0,16**
Prosti čas		-0,021		0,042		-0,12*
Politika		0,158**		0,136**		-0,105*
Vera		0,016		0,063		0,039
N	251	243	251	243	251	243
R2 (adjusted)	0,081	0,175	0,270	0,278	0,148	0,235
Sig.	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Drugi faktor, ocena socialnega nadzora v soseski, ni povezan z nobeno od socialno-demografskih spremenljivk, ampak je v veliki meri odvisen le od soseske, v kateri živijo anketiranci. Občutek navzočnosti socialnega nadzora v soseski in pripravljenosti ljudi, da posežejo v dogajanje, je precej večji v Murglah kot v Fužinah. Že prvi model tako pojasni kar 27 % variance. Drugi model ne pojasni bistveno več, pri čemer je edino pomen, ki ga posamezniki pripisujejo politiki, tisti, ki vpliva na oceno socialnega nadzora v soseski (pri čemer tisti, ki jim je politika pomembnejša, menijo, da je socialni nadzor boljši). Ta dimenzija je torej predvsem povezana z okoljem in delovnim skupnostjo, in ne z osebnimi značilnostmi posameznika.

Tretji faktor je nezaupanje in odtujenost v soseski. S prvim modelom pojasnimo skoraj 15 % variance. Najmočnejši vpliv ima znova soseska, sledijo dohodek, dolžina bivanja in delovni status. Večjo odtujenost v soseski tako čutijo anketiranci z višjim dohodkom, tisti, ki živijo v Fužinah, manjšo pa lastniki stanovanj, tisti, ki dalj časa živijo v soseski in so polno zaposleni. Spet je nekoliko presenetljiv vpliv delovnega statusa, saj bi predpostavili, da bi upoko-jenci in zaposleni za polovični delovni čas čutili manjšo odtujenost in večje zaupanje. Ko v model dodamo še pomen, ki ga posamezniki pripisujejo določenim stvarjem v življenju, se njegova pojasnjevalna moč poviša na 24 %. *Posamezniki, ki večji pomen pripisujejo delu, čutijo večjo odtujenost v soseski, manj zaupajo sosedom. Nasprotno pa posamezniki, ki večji pomen v življenju dajejo družini, prijateljem, prostemu času, pa tudi politiki, čutijo manjše nezaupanje in manjšo odtujenost.*

Vpliv delovnega statusa in odnosa do dela je v tem primeru podoben kot pri stikih s sosedi. Prihaja do dvojnosti: polno zaposleni so v osnovi bolj povezani s sosedi in navezani na sosesko. Vendar pa tisti med njimi, ki bolj cenijo delo, manj vlagajo v te stike in se čutijo bolj odtujeni (manj zaupajo, so manj navezani).

Kako pa so vlogo dela označili sami prebivalci soseske? Analizirala sem intervjuje ter v njih iskala, kakšno vlogo posamezniki pripisujejo delu in zaposlenosti. S tem smo torej izbrala vsebinsko ozek vidik analize, s čimer pa nočem predpostavljati, da je to edini ali najpomembnejši vpliv na odnose v soseski. S to specifično, ciljno usmerjeno analizo bi rada ponazorila, kako je ta dejavnik umeščen v percepcijo ljudi. Analize so pokazale, da je bilo delo videno vedno negativno, in sicer kot zaviralni dejavnik in kot razlog, zaradi katerega ljudje nimajo časa za povezovanje. To ne velja le za bolj aktivno delovanje v soseski, ampak tudi za bolj »površne« oblike povezovanja, kot je občasen pogovor. Po mnenju anketirancev torej današnje delovne obveznosti silijo ljudi v večjo odtujenost, kar ilustrirajo spodnji izseki iz intervjujev:

»Ne, n'č ne vem, ker se mi zdi, vsak je tuki že organiziran, ker j'st sem novoselka. Je pa res, da mogoče, tuki smo sami individualisti, ne, v

bloku je več druženja, srečevanja, več skupnih problemov, tuki pa ne samo da so hiše individualne, smo tudi ljudje individualisti. T'ko da bi mogoče resnično, no, sam' ljudje so zaposleni, ne, če bi nekdo dal iniciativo, da bi se, rec'mo, enkrat na mesec srečal', ne, bi marsikej lahko izbol'shal'» (Intervjuvanka A, 46 let, biva v soseski tri leta).

»V bistvu se mi zdi, a ne, da tej, k' se med sabo druž'jo, al' pa t'ko, iz svojih izkušenj, so vsi z'lo komunikativni, uni k' so bolj zaprti, imajo res bolj ... tisto službo pa grejo kam drugam ... se niti tako ... niti ne želijo niti ne navezujejo stikov, t'ko da ... (...) V bistvu, odnosi med ljudmi, se mi zdi, da, vsaj, kar se tiče mene, pa tut verjetn' t'ko, se na primer v preteklosti so se še mejčken bolj družl' ljudje oziroma tut mi, a ne, potem pa itak ... vsak ima svoje zaposlitve, selijo se ljudje in novi sosedi, k' pridejo, so eni manj, drugi bolj družabni, ampak čedalje težje, se mi zdi, je stike navezat'» (Intervjuvanka B, 22 let, biva v soseski 21 let).

Izkaže se, da se ljudje s svojimi sosedi družijo predvsem na naključnih srečanjih, kadar imajo kakšne opravke v soseski. To ilustrira naslednji izsek intervjuja:

»Ja, ponavad' ... vedno se nam kam mudi, ne, in potem ko, tam, kjer mor's počakat, na primer ... tak čas je zdej ratal, ne, vedno nekam hitimo, skoz so neki opravki, služba, ne. In se pozdraviš, ok, adijo moram it', ne. Ko pa mor's neke čakati, v trgovini, ne, enostavno, pa se začneš pogovarjat' ...» (Intervjuvanec 1, 40 let, biva v soseski dve leti).

Anketiranci so omenjali, da so ljudje imeli več časa za medsebojno druženje v minulem času. To lahko deloma povežemo s spremembami, ki jih je prinesla tranzicija, kot to omenja Šadl (2005), ki so vodile v večjo delovno naravnost in materializem. Po drugi strani pa gre lahko tudi le za idealizirano predstavo o preteklosti. Te spremembe opisujejo tako mladi kot stari:

»Pa res, življenje je se tudi' predrugačilo, use hitro hitro ... Tud' čas službe, ne, k' 'majo ljudje, se je mejčken premaknu ne ... to'k' let nazaj je b'lo drugač'» (Intervjuvanka C, 50 let, biva v soseski 21 let).

»Pa ne vem, zdej tukaj primerjat' težko, ne morem, ker živim tukaj ene dve leti. Ampak t'ko generalno, če gledam so se verjetn' odnosi mal' zaostri', glede na to da noben nima časa za nič. Ampak to je čist' taka ...» (Intervjuvanka D, 28 let, biva v soseski dve leti).

»Jah, življenje poteka po vseh normativih, kok'r je, ne. Se dogaja dons to, da smo velik' več zasedeni s samim poslom, pr'hajamo več al' manj domov skor' sam' spat pa kej uredit', ne. (...)

Z'lo lepe spomine, z'lo dobre, pozitivne stvari so b'le. Zato k' je tut sama družba b'la tut včas' drugačna. Bolj smo se 'meli radi. T'ko danes tut ni več tol'k' časa. Večkrat smo se srečal' na hodniku, včasih ko je b'lo več časa. Pozitivne lastnosti so b'le, predvsem druženje, druženje samo, saj smo se druž'l' s tistimi, ki smo si b'li nekak' podobni, t'ko da smo se lepo 'mel' in radi 'mel', t'ko da je b'lo več zaupanja ... (...) Sej je jasno, sej že sama politika je vse skup' spremenila in nas omejila časovno. T'ko da se niti ni možno več tol'k' dobivat' skupi in gradit' naprej, funkcionirat', ker ni več časa za to. Včasih je b'lo več časa. Včasih je socializem ... jasno tist' čas ... takrat je b'lo vsega dovolj, niti nisi pomislu, kako in kaj se bo dogajal ... ampak še vedno funkcionira zadeva normalno, sej se more odvijat' naprej. Sama družba se je spremenila, zarad' tega, ker 'mamo pač drug sistem. Velik' več delamo, manj si pr'voš'mo, tut zato se manj druž'mo in tako dalje ...«

(Intervjuvanec 2, 33 let, biva v soseski 25 let)

500

Čeprav so omenjeni izseki predvsem ilustrativne narave, kažejo, da ljudje vidijo delo predvsem kot oviro pri vzdrževanju sosedskih odnosov in razlog za zmanjšano zadrževanje v soseski. Deloma je to lahko povezano s spremenjenim delovnim časom (kasnejši začetek delovnega dneva in zato tudi kasnejši zaključek) ter večjo intenzivnostjo dela. Deloma pa tudi intervjuji kažejo na to, da mnogi soseske ne uporabljajo več za druženje, ampak si stike poiščejo zunaj nje (npr. na delovnem mestu, s prijatelji zunaj soseske).

Sklep

V članku nas je zanimalo, kako delo vpliva na vpetost v skupnost – kot eden izmed mnogih možnih dejavnikov, ki pa je bil morda do sedaj redkeje proučevan kot ostali dejavniki (npr. socialno-ekonomski, kulturni in prostorski dejavniki). Predpostavili smo, da bodo polno zaposleni slabše vključeni v skupnost. Čeprav zagotovo na tako majhnem vzorcu in omejeni analizi težko naredimo dokončne ali jasne sklepe o odnosu med delom in življenjem v skupnosti, lahko rečemo, da rezultati empirične analize naše predpostavke niso potrdili, saj niso pokazali, da bi polna zaposlitev negativno vplivala na čas, ki ga ljudje posvečajo sosedskim odnosom ali na občutek odtujenosti v soseski. S tem se torej ni potrdila predpostavka, ki izhaja iz teorije kompetitivnosti za prosti čas (po Cambell in Lee, 1992). Mogoče je, da tisti zunaj trga dela (v našem vzorcu večinoma upokojeanci) vseeno manj ohranjajo svoja omrežja, tudi sosedska, in so v mestnih okoljih pogosteje bolj izolirani od živ-

ljenja v soseski, kljub temu da naj bi imeli več časa za vzdrževanje teh stikov. Polna zaposlitev v tem smislu torej deluje bolj integracijsko na vseh področjih življenja, torej tudi na življenje v soseski, medtem ko se izključenosti akumulirajo (s trga dela in tudi večja odtujenost v odnosih v soseski).

Vendar pa ljudje, kot so pokazali ilustrativni primeri iz intervjujev, delo vendarle vidijo kot nekakšen zaviralni dejavnik, predvsem v smislu pomanjkanja časa zaradi delovnih obremenitev. S tem njihova percepcija sovпада s predpostavkami o večji intenzivnosti dela (glej npr. Ignjatovič, 2002), ki torej negativno vplivajo na vpetost ljudi v soseski. Ugotovitev Ziebartha in Tiggesa (2003), da zaradi pomanjkanja časa skupnostne vezi izginjajo, se kaže v tem smislu veljavna tudi za slovenske razmere. Vendar pa – v nasprotju s predpostavkami teh dveh avtorjev – za to ni odgovorno pomanjkanje in večja potreba po zaslužku in s tem intenzivnejše delo nižjih slojev, ampak se kaže večja vpetost v delo višjega sloja (oz. ljudi z višjimi dohodki). Kvantitativna analiza je namreč pokazala, da imajo tisti z višjimi dohodki in tisti, ki pripisujejo delu večji pomen, manj stikov v soseski in se čutijo bolj odtujene. Izobrazba pa se v našem primeru, zanimivo, ni pokazala za pomembno.

Pomembnejša kot polna zaposlitev se je torej pokazala naravnost do dela, t. j. kakšen pomen ljudje pripisujejo delu. Bolj ko ljudje menijo, da je delo pomembno, manj časa posvečajo stikom s sosedi in večji občutek odtujenosti v soseski imajo. Rezultati naše sicer omejene analize tako nakazujejo, da delo pomembno vpliva na odnose v skupnosti in da večja posvetitev ljudi svojim delovnim vlogam zmanjšuje njihovo vpetost v skupnost in zmanjšuje občutek skupnosti.

Iz tega bi morda lahko sklepali, da se ljudje med seboj razlikujejo predvsem po svojih vrednotah in naravnosti do različnih stvari v življenju, pri čemer eni bolj cenijo delo in manj sosedske odnose, drugi pa manj delo in bolj medosebne odnose. To spominja na tezo, ki sta jo podala Guest in Wiezbicki (1999), da se ljudje razlikujejo po tem, kako pomembni so jim sosedski odnosi. Njuna raziskava je namreč pokazala, da obstaja disasociacija sosedskih in zunajsosedskih vezi, kar pomeni, da se posamezniki vedno bolj »specializirajo« ali za sosedske vezi ali za prijateljske vezi. Družba se torej vedno bolj polarizira na t. i. »lokalce« in »kozmpolite«, pri čemer so kozmpolitni običajno višje izobraženi. Tudi v našem primeru bi lahko govorili o kozmpolitih in lokalcih, pri čemer so kozmpolitni tisti, ki visoko cenijo delo (in tisti z višjimi dohodki) in morda zato nimajo časa ali želje, da bi se bolj posvečali sosedskemu odnosu in življenju v lokalni skupnosti; lokalci pa imajo intenzivnejše stike v soseski in pozitivno vrednotijo te odnose. Vse to pa ima lahko tudi negativne posledice, kot je manjšanje socialnega kapitala lokalnih skupnosti in manjšanje možnosti za kolektivno delovanje na lokalni ravni. Videti je namreč, da lokalno okolje manj zanima ravno posameznike, ki imajo morda največje kompetence in vire, da bi v njem kaj spremenili oz. izboljšali.

Priloga

1. Ali se čutite navezani na sosese? Ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni sploh ne navezan, 5 pa zelo navezan.

sploh ne navezan 1 2 3 4 5 zelo navezan

2. Prosimo, povejte, koliko soglašate z naslednjimi trditvami? Ocenite na lestvici od 1 do 4, kjer 1 pomeni, da sploh ne soglašate in 4 da močno soglašate.

	sploh ne soglašam	ne soglašam	soglašam	močno soglašam	ne vem
Med ljudmi iz soseske imam veliko dobrih prijateljev.	1	2	3	4	9
Večina ljudi v naši soseski ti je pripravljena pomagati, če pomoč potrebuješ.	1	2	3	4	9
Čutim, da me ljudje v naši soseski sprejemajo.	1	2	3	4	9

3. Kako verjetno je, da bi sosedi posegli v dogajanje, če bi videli:

otroke, ki pišejo po stenah	1 ni verjetno	2 verjetno	3 zelo verjetno
nekoga, ki prodaja droge	1 ni verjetno	2 verjetno	3 zelo verjetno
da je nekdo napaden	1 ni verjetno	2 verjetno	3 zelo verjetno

4. Kako pogosto ste v zadnjem letu imeli naslednje stike s sosedi?

Označite odgovor na lestvici od 1 do 4, kjer 1 pomeni nikoli in 4 pogosto.

	nikoli	redko	včasih	pogosto	ne vem
Pogovor s sosedi	1	2	3	4	9
Obiskovanje s sosedi	1	2	3	4	9
Sposoja manjših stvari (orodja in podobno)	1	2	3	4	9
Pogovor o problemih v soseski	1	2	3	4	9
Pogovor o osebnih stvareh	1	2	3	4	9
Prepir s sosedi	1	2	3	4	9

5. Kako zadovoljni ste z odnosi s sosedi? Ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni zelo nezadovoljen, 5 pa zelo zadovoljen.

zelo nezadovoljen 1 2 3 4 5 zelo zadovoljen.

6. V kolikšni meri lahko zaupate sosedom? Ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni sploh ne zaupam in 5 povsem lahko zaupam.

sploh ne zaupam 1 2 3 4 5 povsem lahko zaupam

LITERATURA

- Atkinson, R., Flint, J. (2004): Fortress UK? Gated communities, the spatial revolt of the elites and time-space trajectories of segregation? V *Housing studies*, 19 (6), 875-892.
- Bauman, Zygmund (2001): *Community. Seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity Press.
- Campbell, K. E., Lee, B. A. (1992): Sources of personal neighbor networks: social integration, need or time? *Social Forces*, 70, 4.
- Crump, J. R. (2003): Housing labor's unrest: Economic restructuring and the social production of scale. V Falk, W. W., Schulman, M. D., Tickamyer A. R. (ur.): *Communities of work*. Ohio: Ohio University press.
- Černigoj-Sadar, Nevenka, Kanjuo-Mrčela, Aleksandra, Stropnik, Nada, Žaucer, Barbara (2007): *Delo in družina: s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja* (Knjižna zbirka Ost, 04). 1. natis. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dekker, Karien (2007): *Governance as glue. Urban governance and social cohesion in post-WWII neighbourhoods in the Netherlands*. Utrecht: Faculty of Geosciences, University of Utrecht.
- Deseran, F. A., Riden, C. M. (2003): Troubled waters or business as usual? Ethnicity, social capital and community in the Louisiana Oyster Fishery. V Falk, W. W., Schulman, M. D., Tickamyer A. R. (ur.): *Communities of work*. Ohio: Ohio University press.
- Dragoš, Srečo, Leskošek, Vesna (2003): *Družbena neenakost in socialni kapital*. Zbirka Politike, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Durkheim, Emile (1893/1984): *The division of labour in society*. New York: Palgrave.
- Falk, W. W., Schulman, M. D., Tickamyer A. R. (2003.): *Communities of work: rural restructuring in Local and global contexts*. V: Falk, W. W., Schulman, M. D., Tickamyer A. R. (ur.): *Communities of work*. Ohio: Ohio University press.
- Filipović, Maša, Hlebec, Valentina, Kogovšek, Tina (2005): Starostniki in njihova vpetost v sosedstva omrežja. *Družboslovne razprave* 21(49/50): 205-223.
- Flap, H., in B. Völker (2003): Communist Societies, the Velvet Revolution, and Weak Ties. The Case of East Germany, in G. Badescu and E. Uslaner, *Social Capital and the Transition to Democracy*, Routledge, London and New York: 28-45.
- Gantar, Pavel (1985): *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*. Ljubljana: Krt.
- Gergen, Kenneth J. (1991): *The saturated self*. New York: Basic books.
- Grafenauer, B. (2000): *Lokalna samouprava na Slovenskem*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna Fakulteta.
- Guest, Avery M., Wierzbicki, Susan K. (1999): Social ties at the neighborhood level. Two decades of GSS evidence. *Urban affairs review* 35(1): 92-111.
- Guest, Avery. M. (2000): The mediate community. The nature of local and extralocal ties within the metropolis. *Urban affairs review*. 35 (5), 603-627.
- Harvey, David (1996): *Justice, Nature and the geography of difference*. Oxford, Malden, Carlton: Blackwell publishing.
- Henning, C., Lieberg, M. (1996): Strong or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective. *Scandinavian Housing and planning research* 13, 3-26.

- Henning, Cecilia, Lieberg, Mats (1996): Strong or weak ties? Neighborhood networks in a new perspective. *Scandinavian Housing and planning research* 13: 3-26.
- Hlebec, Valentina (2003): Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji. *Družbosl. razpr.* letn. 19, št. 43, str. 171-182
- Hočevar, Marjan (2000): Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih - omrežja med mesti. Ljubljana: FDV, Znanstvena knjižnica.
- Ignjatović, Miroljub (2002): Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile, (Zbirka Znanstvena knjižnica, 47). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede,
- Kanjuo-Mrčela, Aleksandra, Černigoj-Sadar, Nevenka (2006): Starši med delom in družino. *Teor. praksa*, let. 43, št. 5-6, str. 716-736.
- Kanjuo-Mrčela, Aleksandra, Černigoj-Sadar, Nevenka (2007): Usklajevanje družinskega in poklicnega življenja in certifikat Družinam prijazno podjetje. *Delav. delod.*, letn. 7, št. 1, str. 133-146.
- Kim, J., Kaplan, R. (2004): Physical and psychological factors in a sense of community. *New urbanist Kentlands and nearby Orchard Village. Environment and behaviour.* 36, (3), 313-340.
- Klinenberg, E. (2001): Dying alone. The social production of urban isolation. *Ethnography*, 2(4), 501-531.
- Kos, Drago (2002): Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora. Ljubljana: FDV.
- Lindström, M, Merlo, J., Östergren P. (2002): Individual and neighbourhood determinants of social participation and social capital: a multilevel analysis of the city of Malmö, Sweden. *Social science and medicine* 54, 1779-1791.
- Loughran, Kevin (2003): *The idea of community, social policy and self.* Belfast: AJP Publications.
- Makarovič, Jan (1990): Izraba prostora - razvoj - individualnost. *Družboslovne razprave*, 7, 10, str. 92-108.
- Mandič, Srna, in Hlebec, Valentina (2005): Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spemembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družbosl. razpr.* 21., 49/50, str. 263-285.
- McAuley, W. J. (2001): Covenants of care. The symbols of community support for elders in the all-black towns of Oklahoma. *Journal of ageing studies* 15 (2001), 163-182.
- McMillian, D. W. (1996): Sense of community. *Journal of community psychology*, 24 (4), 315-325.
- McMillian, D. W., Chavis, D. M. (1986): Sense of community: a definition and theory. *American Journal of community Psychology*. 14 (1), 6-23.
- Mlinar, Zdravko (1986): *Protislovja družbenega razvoja.* Ljubljana: Delavska enotnost.
- Putnam, Robert (1995): Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political science and politics* 28(4): 664-683.
- Putnam, Robert (2000): *Bowling alone. The collapse and revival of American community.* New York: Simon & Schuster.
- Tönnies, Ferdinand (1979/1999): *Skupnost in družba.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Zbirka Javnost.

- Wellman, B., Leighton, B. (1979): Networks, neighbourhoods and communities. Approaches to the study of the community question. *Urban affairs quarterly*. 14 (3). 363–390.
- Young, A. F., Russel, A., Powers, J. R. (2004): The sense of belonging to a neighbourhood: can it be measured and is it related to health and well being of older women? *Social science and medicine*. 59 (10). 2149–2160.
- Ziebarth, A., Tigges L. (2003): Earning a living and building a life: income generating and income-saving strategies of rural Wisconsin families. V Falk, W. W., Schulman, M. D., Tickamyer A. R. (ur.): *Communities of work*. Ohio: Ohio University press.